

Úmrtnost seniorů na vnější příčiny smrti v České republice v letech 1994 až 2012

Autor se ve své práci zaměřil na analýzu vývoje úmrtnosti osob starších 60 let na vnější příčiny smrti v České republice v období let 1994 - 2012. S postupujícím stárnutím evropských populací, českou nevyjímaje, roste zastoupení starších osob v obyvatelstvu a mění se jejich životní styl. S tím se mění i zdravotní rizika spojená s aktivitami seniorů, zároveň se však zlepšují možnosti zdravotní péče a její dostupnost. Proto je zvolené téma aktuální a zajímavé.

Úmrtnost seniorů je studována jednak z hlediska vývoje, jednak jsou analyzovány regionální rozdíly (na úrovni krajů). Škoda jen, že název práce regionální pohled nezohledňuje, zvláště když rozsah regionální analýzy tvoří téměř polovinu práce. Vnější příčiny jsou zkoumány jako celek a dále za tři nejčetnější skupiny z této kategorie - úmrtí na pády, sebevraždy a dopravní nehody. Populace seniorů je rozdělena podle pohlaví a věku na mladší (60-74 let) a starší (75+), klíčovou analytickou metodou je přímá standardizace.

Práce má logickou strukturu, tvoří ji 6 hlavních kapitol včetně číslovaného úvodu a závěru, rozsah je 58 stran (z toho 43 stran textu) a dvě stránky příloh (základní údaje o počtech zemřelých). Text doplňuje 17 tabulek a 30 obrázků, hlavně kartogramů. Jejich seznam je uveden na začátku práce, stejně jako český a anglický abstrakt a přehledný obsah.

V úvodu autor začleňuje téma práce do širšího celospolečenského kontextu, uvádí cíle a výzkumné otázky, popisuje strukturu práce. Druhá kapitola je úvodem do studované problematiky, zabývá se metodologickými otázkami, zdůvodněn je výběr území a časové období, pojednány jsou zdroje dat a popsána základní použitá metoda, již je přímá standardizace. Zde se autor spokojil pouze se stručným vysvětlením, ačkoliv je to klíčová a v analýze dobře využitá metoda. Doplňující vysvětlení metody standardizace je až na s. 21, kde se hovoří o "hypotetických počtech událostí", což u metody přímé standardizace by bylo třeba doplnit (vzhledem ke které populaci?). Další ukazatele úmrtnosti, byť v práci používané jen doplňkově a s převzatými hodnotami, již zde zmíněny nejsou (naděje dožití). Stručně, ale správně, je zpracována podkapitola zabývající se Mezinárodní klasifikací nemocí a přidružených zdravotních problémů, a to jak z hlediska struktury klasifikace, tak historie revizí, a s ohledem na skupinu vnějších příčin smrti použitých v analýze. Chybí zde vymezení studovaných skupin seniorů a jeho zdůvodnění - to je trochu opožděně zmíněno teprve v kapitole 3, což podobně jako ona doplňující zmínka o standardizaci, vytváří dojem roztržitosti metodické kapitoly.

Třetí kapitola nazvaná „Východiska pro studium úmrtnosti seniorů“, je poslední z přípravných kapitol k vlastnímu tématu práce. V 4 podkapitolách jsou definice základních pojmů včetně náznaků diskuse s literaturou, pojednání o úmrtnosti jako pojmu a vývoji v Česku ve sledovaném období, s důrazem na hlavní skupiny příčin smrti, a konečně popis vývoje populace seniorů v ČR včetně odůvodnění jejich rozdělení pro účely práce. Vysvětlení historie pojmu úmrtnost je zcela nedostatečné a jeho zařazení jako 9-řádkové podkapitoly (3.2.) považují za zbytečné, popis vývoje úmrtnosti v ČR je příliš stručný a povrchní – chybí mi např. hlubší vhled do vývoje takových ukazatelů, jako je naděje dožití při narození a v určitém věku. Bohužel ani vhodně použité porovnání vývoje hodnot standardizovaných měř úmrtnosti, jak celkových tak i podle hlavních skupin příčin smrti není bez chyb - v textu zůstalo autorovo hodnocení standardizovaných měř úmrtnosti podle přepočtu na starou věkovou strukturu standardní evropské populace z roku 1976, zatímco v dokumentační tabulce jsou údaje v přepočtu na již v současnosti používaný nový evropský standard z roku 2013 (s. 21, text i tab. 1); chybné či spíše neobratně podané je i tvrzení o počtu zemřelých mužů, kterých mělo být podle autora o dvě třetiny více než žen (tamtéž).

Vlastním tématem práce se zabývají čtvrtá a pátá kapitola. První z nich je zaměřena na vývoj úmrtnosti na vnější příčiny a její vybrané složky (dopravní nehody, pády a sebevraždy) v České republice, druhá obsahuje regionální analýzu téhož na úrovni krajů. Použitá metoda přímé standardizace se ukazuje jako vhodná, autor ji s úspěchem aplikoval jak na celou populaci, tak na populaci seniorů (správně odděleně pro každé pohlaví a u seniorů podle dvou věkových kategorií). V regionální analýze byly standardizované míry úmrtnosti podle vybraných příčin správně vypočítány jako tříleté průměry událostí, aby se vyloučil vliv výkyvů způsobných malým počtem událostí. Značným nedostatkem těchto kapitol je absence příloh se základními výpočty standardizovaných měř. Grafické vyjádření výsledků se omezuje jen na dva základní grafy vývoje standardizovaných měř (není jasné, proč v obr. 3 chybí zobrazení průběhu úmrtnosti na třetí vybranou skupinu, dopravní nehody). Je zde řada překlepů a drobných chyb (podíl zemřelých na vnější příčiny v roce 2012 nebyl 7,4% - s. 24). V obou kapitolách je až příliš pozornosti věnováno absolutním počtům zemřelých, zatímco interpretace standardizovaných ukazatelů by zasloužila prohloubit. Lépe je zpracována pátá kapitola, kde jsou pro přehledné vyjádření regionálních rozdílů mezi kraji použity kartogramy. Ale: přestože jsou standardizované úmrtnosti zpracovány údajně za tři tříleté průměry reprezentující sledované období, v kartogramech je prezentován jen počáteční a koncový stav, navíc při nestejných klasifikacích (škálách) příslušných hodnot v každé skupině jsou výsledky obtížně srovnatelné. Obrázky jsou sice vhodně doplněny tabulkami variability standardizovaných měř úmrtnosti mezi kraji, nevím však, proč nebyla zvolena stejná období jako v kartogramech.

V závěru práce autor správně zmiňuje ve stručnosti použité postupy, hodnotí dosažené výsledky analýzy a diskutuje je s vytyčenými cíli v úvodu práce. Konstatuje, že se nepotvrdil předpoklad zvýšené úrovně úmrtnosti v souvislosti s rostoucí aktivitou seniorů, v intenzitě i vývoji úmrtnosti přetrvávají rozdíly mezi pohlavími i podle věku, úmrtnost v krajích se nevyvíjela stejně a regionální rozdíly se nezmenšují.

Práce je vybavena seznamem použité literatury a zdrojů dat (str. 56-58). Zahrnuje nejen českou, ale i cizojazyčnou literaturu, považují jej pro tuto práci za dostačující, i když zde postrádám některé dostupné české

publikace na uvedené téma (Benešová a kol., 2003 „Úrazy seniorů a jejich prevence“, či „Úmrtnost seniorů v ČR“ - Pechholdová, Šamanová – in Životní cyklus, SÚAV ČR, 2006). V seznamu jsou kromě gramatických chyb (dlouhodobí vývoj), bohužel také nepřesné citace, též nesouhlasí některé citace v Seznamu s citacemi v textu (Dragonická místo Dragomirecká - s. 16, v seznamu uvedená Eva Čěšová je správně Češková – uvedeno na s. 19). Nemyslím, že je správné citovat jako prameny i vysokoškolské přednášky vyučujících, zvláště takové, kde jsou využívány běžně dostupné prvotní prameny (v Seznamu uvedené přednášky prof. Rychtaříkové).

Práce působí úpravným dojmem, nicméně v textu je řada gramatických chyb a překlepů (s. 22, 25, 29, 34..), korektura mohla být provedena lépe, text není vždy stylisticky vytříbený.

Jako vedoucí práce musím uvést, že autor zpracoval dané téma zcela samostatně. Nevyužil možnosti konzultací, práci předložil v konečné podobě. Vážím si sice toho, že se nebojí předložit svou skutečně samostatnou práci a vyjádřit své názory, na druhé straně řada nedostatků a vad je jistě důsledkem jeho nezkušenosti, řada chyb vznikla nepozorností. Práce trpí značnou nevyvážeností, výsledky výpočtů téměř nejsou doloženy, metodická část je neúplná. Je zřejmé, že autor se seznámil s tématem detailně, o čemž svědčí řada titulů uváděných v seznamu literatury (ne všechny jsou ale citované v textu), získané poznatky se ke své škodě nepokusil uplatnit v nějaké ucelené podobě diskuse s literaturou.

Ačkoliv má předložená práce slabší úroveň, je patrné, že autor zvládl základní metody demografické analýzy, zvládl práci s prameny dat, zorientoval se v české i cizojazyčné literatuře. Vytyčené cíle práce autor splnil a zhodnotil, pro rozsah bakalářské práce je považuji za dostačující. Proto práci Martina Tolara *Úmrtnost seniorů na vnější příčiny smrti v České republice v letech 1994 až 2012* doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 31.8.2014

RNDr. Dagmar Bartoňová, Ph.D.